

Pesti nyomoruság.

A régi kronikákból

irta Váradi Antal.

Mosolyog a multak tudója, mikor a jelen ezer panaszát hallja. Lassu nekik a közlekedés, sötét a világítás, drága a piacz. Csak egy pillantást vessünk vissza a századokba, hogy egy kicsit megvigasztalódjunk!

Sok várost értek csapások, szerencsétlenségek, de annyi, a mennyivel Pest dicsekedhetik — ha ugyan van vele mit dicsekedni — talán egyet sem. Nem is beszélek a régi ostromokról, tatárpusztításról, mordályégetésekről. Csak az ugynevezett harmadik korszak sötét napjairól akarok beszélni. Ez a harmadik korszak Buda visszavételétől a mult század elejéig terjed.

1703-ban lett Pest szabad királyi város. Nyomban rá a következő esztendőben megkörnyékezték a várost Rákóczi kuruczai, nagyobb kárt azonban nem tettek benne. A jó szándék azonban meg volt, de a pesti helyőség meghiúsította a veszedelmesebb támadást.

Ki-kitört a várbeli katonaság az arra czirkáló kuruczokra, el-elhessegette őket, mire azok éjjeli titkos támadást eszeltek ki.

Sötét, csillagatlan éjjel, futt a szél és szegezett az eső. A portyázó kuruczok a fal tövéhez lopództak és hosszú létrákat kezdtek csöndben a falnak támasztani.

A falon egy polgárőr járt fel s alá, olyan rövidlátó volt az istenadta, hogy három lépésre sem tudott embert megkülönböztetni nappal sem, hát még sötét éjjel? Szerencsére a polgárórság hadnagya, Wilser, valamit sejtően, szemlére indult s fölkereste a rövidlátó ilbakot is.

— Látott-e kend valamit?

— Nem én, — sottogja a rövidlátó bakter — különben is kicsit látok, de *hallok* valamit. Alighanem készül valami.

— Merre hall kend valamit?

A strázsa a fal aljába mutatott s a hadnagnak éppen annyi ideje volt, hogy a fal széléhez kuszva, észrevette a létra tetején kapaszkodó kuruczot. Csak annyi ideje volt, hogy lekapta a strázsa válláról a puskát s oda-sütötte, a honnét a veszedelem közelgett.

Kárt nem tett az istenáldotta muskéta a mászó kuruczokban, hanem fellármázta a környéket. A létrán levő kuruczok egymás után dobták le magukat a sáros árokba, a melyben bántódásuk nem lett, csak a nadrágjaik lettek szertelenül ragacsosak, amaz árok lévén a város csatornája is: a környékbeli őrség pedig ordítva szaladt a bástyára, s üvöltött a sáncz-árok felé, mint a behemót. A kuruczok most már nem vették tréfára a dolgot, hanem lóra kaptak, — a nyereg, igaz, ragadt egy kicsit alattuk — s otthagynva a létrákat és egy csomó elhányt fegyvert, vágattak kelet felé.

Az »éber« hadnagyot aztán, mint Rath »Adressbuch der Stadt Pest« czimű könyvében megírja, megjutalmazták hálás polgártársai.

Ebben az időben Bél leírása szerint Pestet árok vette körül, három kapuja volt a városnak, külvárosai nem valának, hanem északon és keleten kertek terültek el a fortifikácziókn kívül. Volt azonban már kereskedelme a városnak, nemes lakói, s Budával nyáron repülő-hid kötötte össze, mely a mai Rudas-fürdő tájékán járt ide-oda. Télen csak akkor jártak át Budára, ha befagyott a Duna, a mi gyakran megtörtént.

1738-ban rettenetes pestis dult a szegény

városban. A ragályt erdélyi katonák hurczolták be, a kik a török háboruból jöttek. A budai városi fizikus, doktor *Persa* átment vesztére a járványsújtotta városba vizsgáldni, de nem eresztették vissza Budára, csak miután hat heti kontumáciát állott ki a Margitszigeten. Schraud »Geschichte der Stadt Pest in Sirmium« czimű könyve szerint rakásra hullottak az emberek, s az amugy is gyér népességű város félig kihalt.

Alig hogy nagynehezen magától megszűnt a dögvész, — 1741-ben olyan irtózatossá ár pusztította el a várost, a minőről ma fogalmunk sem lehet. A Duna fenéig befagyott, s a jég fölött rohanó hirtelen olvadás vize az egész várost tengerré változtatta. Hogy milyen magas volt a vizállás, mutatja, hogy a barátok templomának sok lépcsőn álló magas főoltára teljesen *viz alatt* állott.

Tíz esztendő múlva Pest mezején nagy hadiszemlét tartott Mária Terézia s első Ferencz király. Első Ferdinánd óta nem járt király Pesten, tehát nagy volt az öröm és a vigasság. De a tömérdek katonaság olyan felfordulást csinált, s annyiba került, mint egy kis tatárjárás.

1769-ben csinálták meg az első hajóhidat, mely Windisch »Geografia«-ja szerint a rég Nagyhid-utcza végén ért partot. Rákövetkező esztendőben jöttek az angolkisasszonyok Pestre, s ugyanazon év szeptember elsején ünnepük volt a vénasszonyoknak, mert akkor tartották az első lutrihuzást. Egy Born nevi külföldi utazó szerint ekkor már helyreállott egy kicsit a sokat dult város, szép épületekről számot, melyek »modern izléssel« vannal megépítve. Ennek a Born által dicsért modern izlésnek a képe ma is látható a Deák-téren az ugynevezett »Zwei Türken«-házon, a mely

ugy áll ott százharmincz és egynéhány esztendő óta, a mint második József alatt megépítették. Erre vall a felírása is, — még ma is megolvasható: »Des II. Josef Macht schlug Türkenwuth in Band — Darum wird dieses Haus zu den zwei Türken genannt«.

1774-ben nyitották meg az első német komédiát Pesten, a várfal egyik bástyájában, a mely Rondeletnek neveztetik. (Korabinszky: Lekszikon.) Egy esztendő múlva újra elárasztotta a Duna a várost, de most nem olyan nagy mértékben s rövidebb ideig. De azért hatszáztizenegy ház dőlt össze. Az ár 1775 február 17-én éjjel tört be a városba s a kár hivatalos becslés szerint 164.364 forintra rugott. Akkorában irtózatos summa.

A tömérdek építőfa, a mely a parton volt leraktározva, eluszott az árral s ez is vagy 6566 forint kárt okozott. Ezt is Korabinszky Lekszikonja beszéli el.

Károlyi gróf volt ekkor az árvizsújtotta város jóltevője, a ki szekérszámra szállította az éhezőknek a kenyeret. Két nap múlva lefutott az ár s a város újra épülni kezdett.

A következő esztendőben egy kis parázs háborúság verte fel a város nyugalalmát. A polgárok ezideig mentesek voltak a bekvártélyozás kellemetlenségeitől, ez ellen biztosítva valának az 1703-iki szabadalomlevél által. 1776 februárius havában azonban, se szó, se tartomány, egy egész hadsereg lepte meg Pestet s be szállásolta magát a polgárok házaiba.

A pesti polgárság elégedetlensége tetőfokra hágott, a polgárok felvették nemzetőrségi egyenruháikat, fegyvert fogtak, a többi polgár is hozzájuk csatlakozik s Pest utcáin puskaropogás és parázs háboru dühöng. Nagy, hosszú alkudozások után végre megnyugodtak s elhatározták, hogy az efféle jövőben elkerülendők, kaszányát építenek, a melyre

is harminczezer nehéz forintokat szánnak vala.

Ugyancsak ebben az esztendőben lepte meg a várost egy elharapódzó szembaj s Hilmer doktor szomorvos vagy ötven beteget operált meg sikerrel.

1777-ben hozták Nagyszombatból az egyetemet Budára, de csak 1780 június 29-ikén avatták fel ünnepélyesen. Pár hónappal később, november 29-én halt meg Mária Terézia.

Második József sokat tett Pest emelésé érdekében. Épületeket emeltetett, nagy hadiszemléket tartott. 1874-ben hozták át az egyetemet Pestre s az nevezetes tanszékekkel bővült, így a technológia, a filozófia, a magyar és német nyelv és irodalom tanszékeivel; így írja azt Schuster, a régi Pest történetírója. Jövedelmei annyira megsziporodtak, hogy Luca könyve szerint háromszázezer forintra rugtak fel.

Ekkor helyezték át a helytartótanácsot is Pozsonyból Budára, s ez esztendőben találm első nyomait annak, hogy valaki tudós társaságot akar alapítani. Winterl dr. a természettudományok emelésére kívánt ilyen tudós testületet szervezni, de nem sikerült. A következő évben aztán a barátok kertje végében botanikus kertet alapítottak. 1786-ban építtette második József a papnevelő-intézetet a Paulinusok zárdájának keleti oldalán, s minthogy ugyanabba teológiai fakultást is helyezett, az egyetem ki volt egészítve.

Építtetett József állatgyógyító-intézetet is és megkezdette az ugynevezett »Ujépület« építését, a mely Luca szerint »allgemeines Versorgungshaus«-nak készült. Ekkor épül a Lipótváros is.

1787-ben végre hatalmas kórházat is emeltek a város déli részén, s a protestánsoknak

megengedték, hogy imaházat nyissanak. Október 8-án nyílt meg az angolkisasszonyok leányiskolája, mely azóta mindig polgárcsaládaink leányiskolája.

1789-ben, mikor messze Frankországban véres események játszódtak le, nálunk megint kiöntött a Duna. A víz olyan sokáig tartotta körülzárva a házaikba rekedt polgárokat, hogy éhen pusztultak volna, ha a kecskemétiék s egynéhány vagyonosabb pesti polgár nem könyörül meg az éhezőkön.

Második József halála után stagnál Pest építkezése. 1794-ben a forró és száraz nyarra, melynek aratása szűkös vala, rettentő hideg tél következett s az élelmiszerek rettenetesen megdrágultak. A drágaság abnormis volt, egy mázsa fekete kenyérliszt három forint és nyolcz krajczárért árultatott. Egy tojásnak az áratiz krajczár; egy szekér széna tizenhárom forint, a szalma is borzasztó drága, s nagy a nyomoruság szegény Pest városában!

Még hozzá 1795-ben újra elárasztja a Duna a várost. Oly nagy és olyan tartós volt az árvizveszedelem, hogy teljes tizennégy napig csak ladikokon közlekedhettek. A Margitsziget déli csucsán levő ugynevezett fürdő-sziget — a rajta párolgó meleg forrásról nevezték így — csaknem egészen el volt mosva. Vályi följegyzése szerint egész július hónapban a víz egyzinen volt a parttal.

Ebben az esztendőben épül a város keleti oldalán a nagy Lázáret, »Pestantum Calamitosorum Domicilium«, a polgári kórház, a mely a mellette levő kápolnától Szent Rókus-kórháznak is neveztetik. Ugyanekkor kezdik a város szépítésére és haladására való tekintettel az utcákat egynémely olajlámpásokkal világítani éjszakának idején, első sorban a Belvárosban és a szép Lipótváros utcáin. Egyben eltiltották szépítési tekintetéből az birkáknak

legeltetését az város területén. Beszüntettek egy gyalázatos vigalmi szokást, az állathecceket, melyek a Lipótvárosban, az Ujépület szomszédságában levő arénában tartattak. Az amfiteátrum átmérője negyvenötven lépés volt, a szabad ég alatt állt, fából épült, s a körben emelkedő ülések alatt földszint volt az állatok — medvék, farkasok etc. — ketrecze. Ez az arénára nyílt, melyet három rend, egymás fölött emelkedő páholysor körített. Mindegyik páholysor három rőf széles, számszerint negyvenöt volt minden emeleten. Megfordult a ketreczekben párducz és leopárd is. Hoffmannseg leírása szerint fő érdekessége volt az előadásnak az ugynevezett Heccz-majszternek föllépése, a ki egy feldühösített bikát ölt meg!

Akárcsak a gesztenyék hazájában!

1799-ben megint kiesap a Duna s előnti a Ferenczváros alacsony házait, melyek sorban bedőlnek. Márczius nyolczadikától tizennegyedikéig tartott az árvizveszedelem. Ezután szánta rá magát a város a keleti és déli nagy töltések megépítésére. Hogy azok sem sokat használtak, mutatja az 1838-iki márcziusi ár.

Végül 1806-ban szeptember 22-én este kilencz óraker megmozdult a föld a város alatt s két erős dördüléssel megreszketett az alig újraépült házsorokat...

Ettől az időtől kezdve az én krónikásom hallgat. Hogy azóta tűz, víz, háboru és földrengés mikor volt, már mindenki tudja. De mintha minden csapással, mint a földhöz vert Anteusz, új erőt merítve, szebben, ragyogóbban emelkednék ez a mi városunk, annyi nyomoruság, annyi veszedelem, annyi balság városunk... talán megbűnhötte már ez is a multat jövőndöt!?